

Any XI Núm 412
ARTÀ 10 Desembre 1927.

DEU I PATRIA

PREUS
Artà, i comarca any 4 Ptas.
A fora id 6
Extranger id 10

La Torre de Canyamel

Els qui han visitades les Coves l'Artà, han vist no gaire enfora del camí, el casal fort quadrat de *Sa Torre*.

Se troba aquest casal en el centre de la vall que s'estén desde Artà fins a la riolera plaia aont el nostre poeta suposa el desembarc de la *Deixa del geni grec*.

Les puntes o almenas de que está voltada, amb doble corona, recorden encara aquells dies amargs en que vetlaven estols de corsaris calladament desembarcats entre els canyars de l'Estany, i l'aspre só del corn amb que desde les cases se donava la senyal d'alarma als conradors d'aquell contorn a fi de que esquivassen el perill i se preparassen per la defensa. Are aquelles altes parets únicament encloven la casa de pagés, ampla i tranquil·la, de la possessió anomenada «*Sa Torre*».

Aquesta Torre, amb els paratges que l'enrevolten, l'ampla cala que guarden el Cap del Pinar per una banda i per l'altra l'imponent Cap Vermell de penyal rotgenc i brau serrat sobre el fonsal blavós del mar, i fins per alguns les famoses Coves, tot se coneix amb el sobrenom de *Canyamel*. Pertenesqué tot desde el segle XV a la noble família dels Villalonga i en el darrer segle passà a ser patrimoni dels Font dels Olors. En el segle XIV fou propietat de Pere Montsó.

Per quin motiu s'anomena de Canyamel? A la dominació musulmana deu Espanya, al mateix temps que enginyosos sistemes de regadiu (així, *ciquia* i *sinia* són noms aràbigs) cultius i indústries abans no conegudes, com la cria de la enca de seda, el cultiu del cotó, etc. Entre aquests hi ha

que posar-hi el de la canyamel i tal volta d'ell en sia reminiscència a Mallorca el sobrenom d'aquesta encontrada. El cronista Dimeto quan fa la descripció de la costa mallorquina diu: "viene después el puerto que llaman de *Canyamel* o de Ará, que mira hacia levante y jaloque. El apellido de *Canyamel* le vino de las cañas dulces y azúcar que en aquel lugar, donde hoy está la torre de este mismo nombre, en tiempos pasados se hacía. Está proveida de muchas y muy buenas agnas". Efetivament, en el segle XV a Artà se cullia canyamel amb abundància. A fi d'aprofitar-la, el Doctor en Dret Gabriel de Veri, Mateu Sala, Francesc Prats, Antoni de Veri, Pere de Veri i Pere Ametler, (1) tots de la Ciutat de Mallorca, feren el propòsit de investir la fabricació de sucre i per aixó construiren en el terme de la nostra vila una fàbrica o *trapix* de *canyesmels*. I per aquest objecte demanaren l'any 1466 autorisació al Rei D. Juan II d'Aragó.

Seguint aquest la tradició de sos predecessors (2) declarava sos forts desitjos de protegir tot lo que fos pel profit i floriment de sos Estats, que no a altre fi regoneixia que s'encaminava la demanda dels Veri; i en lletra de 29 d'Agost de 1468, registrada en la Cúria del Real Patrimoni, no sols les donà benèvolment l'autorisació, sinó que les dispensà del deume i de qualsevol altre tribut que li pertenesqués a ell o a la seua Cúria, per recullir *canyesmels* en el terme d'Artà com també per la fabricació de sucre en el *trapix*.

Sàbia manera fou aquesta de protegir una indústria que el

mateix deia i en efecte havia d'ésser de gran profit i bon nom per la ciutat i el reino.

Tot aixó nos diu el nom de la Torre de Canyamel. Actualment no coneixem altres vestigis de tal indústria i cultiu en aquests paratges. Paratges de rara bellesa i tan pens, per altre part, d'altres records, els *talaiots*, de rassec i temps molt llunyans, la contemplació dels quals inspirà al insigne Costa i Llobera un dels seus més grans poemes, *La deixa del geni grec*, al cantar en ells a la tribu de *bauzina* com als darrers vestigis d'una rassa de ciclops, que abans d'entregar-se i donar llurs terres als invasors, anaren a immolar-se a llurs deus en l'horrible fogueró excés de vall la volta sublim de les Coves:

*i el fum de tal incendi, omplint l'alt
[santuari,
blancures d'alabastre per sempre ente-
[nebrà.
Així de dol vestides, estan Coves d'
[Artà.*

LLORENS LLITERAS PVRE

(1) Aquest llinatge recorda la possessió de Son Aretler del terme d'Artà

(2) Els monarques aragonesos se preocupaven sovint, sovint dels interessos agrícoles donant disposicions per obtenir son floriment. El Rei En Jaume I manava fossen protegits *omnia animalia aratoria... cum aratoris instrumentis... apium alvearia et columbaria molendina olieta... jaume II declara rotundament que no se poden embargar ni 'ls animals ni les eines de conrar. Pere IV en les Corts de Perpinyà, en 1350, ja prohibia tallar *auzinos ne roures ne nenguns altres arbres fructuosos*.*

A L'AUTOR DE «VIDA TRISTA»

Temps era temps... tot cantor fos poeta o glosador en tonada curta o llarga donava a la *vida amarga* les queixes de son dolor.

Misteriós contrassentí
mentres semblava afligit
i en complantes se desfèia
molts de pics el cor sonreia
ben gojós, a dins el pit.

Avui, el cor capgirat,
tota tristor ha amagat
fluint d'alegria folla
trobar la vida sadolla
i plora desconsolat!

Vos que amau la llum del sol
com un poeta mussol,
no canteu la melangia;
qui té perfecta alegria
canta com un rossinyol.

Gaudenci

D^a. JUANA M^a. SALAS SUREDA.

Encare que se sabia que una traïdora malaltia minava s'existència, no era esperada tan pròxima mort, per això causà general sorpresa sentir tocar un Extremaunció, diguent-se que era per la Mestra nacional jublada D^a. Juana M^a. Salas Sureda (a) Terrasa, la qua, rebut aquest Sagrament, dins breus moments entregà l'ànima a son Creador.

El poble's commogué amb la notícia de la seua mort per que era per tothom estimada, per la seua virtut, i per la vida exemplar que sempre havia duita, però especialment per que com a Mestra nacional que haviaurada durant moltíssims anys de la nostra vila s'havia captades generals simpaties per la seua laboriosidad admirable.

De molt jove havia guanyada plassa per oposició i per concurs d'ascens passà a la nostra vila en 1888 ocupant la plassa que havia deixada D^a. Catalina Mesquida. Vint anys justs desempenyà el càrreg tenguent sempre el floret de nines de la vila merescuent moltes felicitacions de part de les autoritats locals i provincial i lo que és i tenguent la satisfacció de veure que el poble l'apreciava que l'estimava, sentint molt la seva separació quan el primer de febrer de 1909 anà a possessionar-se de la plassa de Manacor que guanyà en concurs d'ascens, ja que la llei d'allavors premiava els anys de servicis amb un traslat de població si volien scendir i consti que D^a. Juana M^a. Salas per efecte a la nostra vila de la que no gosava separar-se s'afuixà d'ascensos que podia haver mes prest obtinguts.

Canviades les lleis retornà a la nostra vila a regentar novament l'escola que deixà vacant Sor Clara (a.c. s.) prenguent possessori el 22 de febrer de 1917. També tengué gran multitud de deixebles però ja no pogué exercir més que cinc anys perque el dia 5 de mars de 1922, encara que no havia decaigut gens en la seva inteligència, clara activitat joverívola i gran entusiasme per l'ensenyansa la llei, sempre inexorable e inflexible, la jubilà forsosament per haver complits els 70 anys. Poc més de sis anys feia ara que disfrutava de la jubilació i Deu l'ha volguda amb ell per premiar i el be que sempre i a mans plenes prodigà i les virtuts que exercitá.

Al enterrament i als funerals, además de les autoritats i gran gentada hi assistiren els mestres nacionals, i les mestres amb les seves alumnes les quals li dedicaren un ram de flors, com li teixiren una corona de recordances algunes sexdeixebles seues. Mes la corona mellor la se teixí ella mateixa amb el bon nom que's conquistà i les seves bones obres que seran per llarg temps recordades, especialment per ses exdeixebles.

Rebin les seves germanes D^a. Margalida i L^a. Aina i demás familia l'expressió del nostre condol i que la retrobem en la gloria.

(A. E. R. I. P. A.)

De Son Servera

Correspondència deixada en el n^o. anterior.

No cal fer cas omís de la projecció de la hermosa pellicula aragonesa «Nobleza Baturra» en el teatre «Unión» els dies 19 i 20 del corrent. Atregueren moltíssim l'atenció pública les vistes de Zaragoza, el Pilar i el riu Ebro.

L'argument va ser ben comprés i molt e'ogiat. Pellicules com aquesta són amenes i instructives.

El cant de la pellicula fou executat per la nina Juana Serra acompanyant-la una banda de bandúrries i lauts per alguns joves.

—Fa alguns dies que s'ausentá de Son Servera el qui era digne Vicari d'aquesta Parròquia D. Miquel Puiggròs, que ha anat amb caràcter interí a ocupar la regència de Pina per anar després de Vicari a Sòller. Sentim la separació del virtuós sacerdot.

—En substitució de l'esmentat Vri. tenim el Rt. D. Miquel Bonnin, natural de La Pobla, al qual donant-li la benvenguda, desitjam li siga agradosa l'estada a n'aquesta vila.

—Organisada per la «Colombòfila serverense», diumenge dia 20, es feu una amollada de coloms desde Sineu alcansant el primer premi una colla propietat del farmacèutic D. Miquel Servera.

—Amb molt de gust hem vist començar novament les obres d'explanació del carrer de Lourdes. Era aquesta una millora tan important com necessària.

—Diumenge 27 del corrent mes en el teatre Unión se posà en escena per la Companyia Catina Estelrich, els següents actes de Zarzuela:

Amor Ciego, La Alsaciana i La Alegria de la Huerta

En el final heu hagué cant pel Sr. Rintort, sifonia Raconto de «Los Civilanes», La Zarzuela: El Guitarrico i «La B'jerana» Pasdoble cantat per el Sr. Rintort i tota la Companyia.

Es actes foren acompanyats per una orquestrina composta de quatre professors de Palma. La componian un violi, piano, jaz band i violot. La companyia fou molt aplaudida pel públic en general

CASAMENTS. —Dia 21 de Nbre. Jaume Morey, (a) Morey amb Catalina B'lester (a) B'lester, Pere Nebot (a) Rebost, amb Juana Missanet Nadal (a) de Can Duay, Josep Reus i Andreu (a) Reus, amb Damiana Tous (a) Capbianca.

MORT —Dia 27 morí en Miquel (a) Gabellà l'edat de 23 anys fradí.

Dissapte 3 del corrent es mossos del reemplas 1923 estigueren tot lo dia dia de missa i el següent se reuniren en fraternal dinir en la fonda de D. Miquel Vives, reinant entre tots ells gran cordialitat.

—Se troba amb estat intransitable la carretera que mos uneix amb Artá. Ajuntam la nostra queixa a la del poble veínt, expressada en el n^o. derrer de LLEVANT.

—Bis asistents a «La Unión» tengueren ocasió d'admirar an aquest teatre les proves del esforsegat «Capitan Bunta» ex oficial de la Marina alemana.

Dia 8 del corrent en el Convent de les Germanes Franciscanes se celebrà la festa de la Puríssima i heu prengueren part totes las Filles de Maria.

Corresponsal

RELLIGIOSES PARROQUIA

LA FESTA DE LA PURÍSSIMA

Com ja anunciarem, els cultes dedicats a la Puríssima Concepció en la

Parròquia foren so'n títols en tots els actes així per la brillantesa de que se 'ls revestí com per la gentada que hi comparegué.

Les capilleres adornaren la capella de la Puríssima amb molt art i esplendor, amb gran profusió de flors i llums, essent l'admiració del públic; reberen per això moltes enhores bones i a elles hi ajuntam la nostra.

Predicà el triduo Mn. Jaume Sastre, que va sobre cridar la gent la que va augmentar de funció en funció i el vespre de la cloenda estava ben ple.

El cor de la Caritat, que de dia en dia va progressant, cada vespre cantà les Ave Maries i motets apropiats i l'Orfeó Sant Salvador el dia de la festa cantà la Missa d'En Perossi.

Les comunions del dia 8 foren numerosíssimes i especialment la General en que hi prengueren part les filles de la Puríssima i els Congregants Marians. Estan d'enhora bona, tota la Congregació, la Junta i son Director Rt. D. Juan Ginard, Vicari.

El divendres a les 8 se feu l'Ofici conventual per les Filles de Maria mortes durant l'any, i demà, diumenge, donaran principi els Exercicis espirituals per les Filles de la Puríssima, en l'Hospital, predcats pel Rt. D. Francesc Sitjar.

Pel diumenge dia 18 està anunciada la festa de desagravi contra la blasfèmia. Per ella hi haurà un Triduo preparatori que comensarà el dia 16, predicat pel mateix Rt. D. Francesc Sitjar i el dia 18 hi haurà Comunió general, Ofici solemne i el capvespre Manifestació.

CONVENT

Demà se celebrarà amb tota solemnitat la festa de la Puríssima. A les 9 i mitja Tercia i a les 10 Missa major.

DE CA NOSTRA

DEL TEMPS

Enguany no nos podem queixar d'escassetat de plujes; més bé ja hi ha qui troba que plou un poc massa.

Les plujes torrencials de que parlàrem an el número anterior feren bastant de mal, especialment a certs llocs d'olivar, perquè moltíssima d'oli-

va fou arrasrada per l'aigua cap a la mar. Els llocs que se consideren més atupats són; Son Morey i Son Forté. La terra està amurada de tot, no'n pot absorbir més i tota la que plou queda embassada en els baixos. Els pous i fonts han revengut tant que per totes tan ben plens. Feia anys que no havíem rebuda tan forta saó.

NAIXENSA

Dia 30 l'esposa del nostre amic el Miser D. Daniel Cano Telegrafista de Manacor, donà felisment a llum una neta. Sia enhora bona i Deu les ho couservi, si convé.

EN EL TEATRE

PRINCIPAL

El dia de la Puríssima a les 8 i mitja del vespre en el Teatre Principal la banda de música que dirigeix D. Antoni Gil hi donà un concert a benefici dels seus protectors. A més d'aquests se despatxaren entrades i al Teatre s'omplí de gom en gom El programa que executaren fou el següent:

- 1ª Jota *La Popular* per A. G.
- 2ª *Reverie* de Schumann
- 3ª *Sangre Española* L. Ruiz
- 4ª *Cardina del Siltiró*
- 5ª *Fantasia de Saxofón* per A. W.
- 6ª *Poete et Paysan* per Supe
- 7ª *Fantasia Española* per J. Bretón.

Totes les pessas foren religiosament escoltades i fortament aplaudides.

S'intercalaren en aquest programa pessas de cant p'eu Sabastià Ginart (n) Corona acompanyat d'alguns instruments de corda, rebent també molts d'aplaudiments. Però qui feu les delícies de la concurrència fou En Juan Butler amb el xistós sainet *El Pa-ragüerito*.

Tothom en sortí molt satisfet.

ATROPELLAT

Segons notícies, divendres dematí, D. Bartomeu Suñer que montava una bicicleta amb mo-

to, fou atropellat en la carretera de Capdepera, per l'automòbil de D. Juan March en el que hi anava el seu pare polític. La moto quedà destrossada i el Sr. Suñer ferit, però l'auto seguí la seua marxa sense aturar-se.

Aquest donà part al Sargent de la Guardia Civil que se'n anà a Calarrafad i prengué declaracions al Sr. Servera i al xófer.

S'ha denunciat el fet als tribunals.

MORTS

—Dia 30 desapvespre fou viaticada Na Miquela Pomar (a) Rotgeta que feia pocs dies havia venguda de Barcelona aont vivia. Al cap de poques hores morí d'un atac an escor. Al cel sia.

—Dia 4 a mitjan capvespre tocaren un Extremaunció; fou per l'amo 'n Miquel Gil del Coll de N'Abrines el qual dins pocs moments morí, d'una pulmonia. Que'l vegem al cel.

LES CARRETERES

Aquesta setmana sembla que s'ha comensat a posar remei al primer tros de carretera d'Artà a Son Servera, escampant hi esquerda. Es d'aplaudir la prontitud, escoltar la queixa pública i voldriem que lo mateix se fés en el camí de la Colònia que adoleix de mal semblant.

OBRES MUNICIPALS

S'ha tomat el petit edifici que en el carrer de la Plassa antigament servia de carniceria, posteriorment de pescateria i fa poc de quartet de carns. ¿Que's farà are d'aquesta parcela? No será destinada a petit jardí, com se projectà d'un principi?

—Actualment s'està aixamplant el carrer de Sant Salvador. Quina llàstima que l'antic projecte d'aixamplament s'haja reduït tant que la millora queda molt petita, en comparació amb lo que's demanava!

EXCES D'ORIGINAL

Per falta d'espai deixam de publicar el Registre, que anirà en el número qui ve.

Banco Catalán Hipotecario

PALMA DE MALLORCA

Oficinas Provisionales

VALLORÍ 2

Telégramas: BANKAIP

Teléfono: 251.

CAPITAL SOCIAL 25.000 000

CASA CENTRAL BARCELONA

Préstamos hipotecarios, negociación y descuentos de letras, cuentas corrientes a la vista y a plazos fijos, y en general toda clase de operaciones bancarias.

ACCIONES 6 p8

AGENCIA DE ARTA A PALMA
I VICEVERSA DE
ANTONI GILI (A) COMUNA
Y

B^{ME}. FLAQUER (A) MANGOL
SERVICI DIARI EN PRONTITUT I ECONOMIA
DE PREUS
ENCARREGS A DOMICILI
Palma -- Banch de S'oli, 24
DIRECCIO: Artá--Can Mangol, Angulo
• --Can Comuna Gentro

GRANJA BARCINO

PER TOTA CLASSE D'AVIRAM DE RAÇA
CUNIS, COLOMS, ALIMENTS ESPECIALS
PER POLLS, I PONEDORES, INCUBADO-
RES, ANELLES. PLANS I CONSULTES
--(4) CONSELL-MALLORCA--

ALMACENES MATONS

DE
RAFAEL FELIU BLANES
CALLE DE JAIME II n.º 39 a 149
Palma de Mallorca
SASTRERIA PARA SEÑORA
Y CABALLERO
ARTICULOS Y NOVEDADES
PARA VESTIR DE TODAS CLASES

Ensamblades i panets

En lloc se trohen millós que a la
PANADERIA Victoria
ES FORN NOU

DEN

Miquel Roca Castell

A sa boiga hei trobareu sempre pans
panes, galletes, bescuits, rollets, i llotas
cas de pasticeria.

TA BE SE SERVEIX A DOMICILI

Netedat, prontut i economia
DESPAIG:

Carrer de Palma 3 bis. ARTA

EN JAUME PICO

(A) ROTCHET

té una Agencia entre Artá i Palma i hei
va cada dia.

Serveix amb prontutut i seguredat tota
classe d'encàrregs

Direcció a Palma: Harina 8. An es cos-
tat des Centro Farmacèutic.

Artá: Palma n.º. 5

Tienda Vicens
PRECIOS FIJOS Y MUY REDUCIDOS

Tejidos ^{EN} y toda clase
de
Merceria co mestibles
Perfumería

SE VENDEN MAQUINAS DE COSER

PFAFF E IMPERI

y toda clase de instrumentos

J V. CALLE DE A. BLANES 38

Automòvils de lloguer

DELS GERMANS

SARD (A) TERRES

A cada arribada de tren van a l'Estació.

Tenen servici combinat amb el Ferrocarril.

Excursions a Ses Coves, Calarratjada i demés
punts de Mallorca a preus convenguts.

DIRIGIRSE:

Carré d'En Pitxol n.º 8.

Id Son Servera n.º 29

} ARTÁ.

NAUMAN
MAQUINAS PARA
COSER Y BORDAR

La Fábrica más grande de Máquinas
para coser y bordar del continente.

(MARCA ALEMANA)

DEPOSITARIO EXCLUSIVO EN ARTA

CAN GANANSI